
Ivan Macut
FILOZOFESKE TEME I FILOZOFI U TJEDNIKU SPREMNOST
(1942. – 1945.)

*Philosophical topics and philosophers in the weekly newspaper
Spremnost/Readiness (1942.-1945.)*

UDK: 14:050(497.5)“1942/1945“

Pregledni znanstveni rad

Primljeno: 10/2016.

Sažetak

U ovom radu istražujemo koje su filozofske teme te koji su filozofi objavljivali svoje tekstove u tjedniku Spremnost, a koji je izlazio za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, tj. od 1942. do 1945. godine. Budući da u tom povijesnom razdoblju, a ni dosta prije te dosta kasnije, u Hrvatskoj nije postojao časopis koji bi bio namijenjen izrazito filozofiji, hrvatski su filozofi svoje tekstove objavljivali po različitim novinama, tjednicima i mjesečnicima, a što istraživačima hrvatske filozofije uvelike otežava posao. Ovaj je rad podijeljen na četiri dijela. U prvom dijelu donijeli smo nekoliko povijesnih bilješki o samom nastanku tjednika Spremnost. Drugi dio donosi detaljnu bibliografiju filozofskih članaka objavljenih u tom tjedniku. Treći dio rada iznosi kratku analizu objavljenih filozofskih tekstova te na koncu u četvrtom dijelu donosimo biografije najznačajnijih filozofskih autora u ovom tjedniku. Zaključak je kako su hrvatski filozofi za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske pratili europsku i domaću filozofsku literaturu te promišljali o vremenu u kojem su živjeli, a to su i zabilježili na stranicama tjednika Spremnost.

Ključne riječi: Spremnost, hrvatski filozofi, filozofija, Nezavisna Država Hrvatska

UVOD

Hrvatska filozofija prve polovice dvadesetog stoljeća, izuzevši dva časopisa koji su, između ostalih znanosti, bili posvećeni i filozofiji, a to su *Univerzum*. *Mjesečna revija za filozofiju, prirodne i socijalne znanosti* (1922.) i *Revija za filozofiju i psihologi-*

ju (1927.) koji su izlazili u kratkom vremenskom razdoblju, nije imala filozofski časopis u kojem bi objavljivala svoje tekstove te su iz tog razloga hrvatski filozofi svoje radove, razmišljanja, prijevode filozofskih tekstova objavljivali u časopisima koji su bili spremni objavljivati i filozofske tekstove. Jedan od takvih časopisa za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske bio je i tjednik *Spremnost* (1942. – 1945.). Naš je cilj istražiti tko je i što objavio iz filozofije u tjedniku *Spremnost*.¹

U ovom ćemo radu ponajprije prikazati što je u svojoj biti bio tjednik *Spremnost*, a zatim ćemo prijeći na središnji dio ovoga rada u kojem ćemo u četiri tematske cjeline popisati sve filozofske tekstove (filozofski članci – razmišljanja; filozofske rasprave u povodu izlaska pojedinoga filozofskog djela ili prijevoda; o filozofima te recenzije ili prikazi knjiga), ukratko ih sistematski proanalizirati te na koncu predstaviti najplodnije filozofe koji su u tom tjedniku objavljivali svoje tekstove.

1. UKRATKO O TJEDNIKU *SPREMNOST*

U vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, a, nažalost, i puno prije i poslije razdoblja od 1941. do 1945. god., nije izlazio niti jedan izrazito filozofski časopis. Sigurno je kako tjednik *Spremnost* nije filozofski časopis te je ponajprije potrebno utvrditi njegovu narav. Služeći se člankom iz *Hrvatske enciklopedije* te natuknicom Časopisi autora Matka Rojnića², *Spremnost* možemo odrediti kao politički tjednik.³ U njemu dominiraju dnevno-poli-

¹ Cjelovitu bibliografiju toga važnoga tjednika obradio je povjesničar Trpimir Macan u knjizi *Spremnost 1942. – 1945.*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998. Budući da je on taj tjednik obradio kronološki prateći neke važnije teme, u našem radu istaknut ćemo tematski i sadržajno filozofske tekstove te ih kao takve analizirati.

² “Međutim, iako pisana kao leksikografska natuknica, članak Matka Rojnića, knjižničara Sveučilišne knjižnice u Zagrebu, u Hrvatskoj enciklopediji (Časopisi, sv. IV., Zagreb, 1942., str. 200–204.), nije samo pionirski, već još uvijek najstavniji, i sve ono što je po srodnim edicijama pisano o časopisima uglavnom je kompilacija ovoga rada.” Vinko BREŠIĆ, *Čitanje časopisa*, Matica hrvatska, Zagreb, 2005., str. 28. Navedena studija Vinka Brešića, iako se primarno bavi književnom časopisnom produkcijom 19. stoljeća, po mnogim je elementima izvor za proučavanje bilo koje periodičke publikacije na našem području. O Matku Rojniću može se vidjeti nekoliko osobnih podataka u leksičkom izdanju *Tko je tko u NDH*, Zagreb, Minerva, 1997., str. 349.

³ Matko ROJNIĆ, Časopisi, sv. IV, Zagreb, 1942., str. 200. Zanimljivo je napomenuti da u nabranju časopisne produkcije zemalja u našem okruženju, autor ne preskače niti srpske časopise, donoseći čak i neke vrijednosne procjene i to 1942. godine, a što nije zanemariva činjenica.

tičke teme, a rubrika kulture udomaćila se od 9. do 12. stranice.⁴ Dosadašnji kritičari ovog časopisa, a to su Stanko Lasić, Trpimir Macan i Ivica Matičević, iznose vrlo pozitivne kritike kulturnih dostignuća tog tjednika. Uz to, potrebno je istaknuti kako je prvi koji je prepoznao vrijednosti i kvalitetu tjednika *Spremnost* bio Stanko Lasić, a koji u svojoj glasovitoj *Krležologiji* u trećem svesku piše: “Najbolji tjednik u doba NDH, komentatori i analitičari obično ga smatraju najvažnijim glasilom ustaškog pokreta [...]. Jedan od najbolje uređivanih tjednika što ih je hrvatsko novinstvo imalo, stavimo li na stranu ideološku orijentaciju.”⁵ Da je ova ocjena vrlo laskava, govori i podatak da je 1942. god. tjednik *Spremnost* bio tek jedan od dvadeset tjednika koji su izlazili samo na području Zagreba, odnosno njih sedamnaest koliko ih je izlazilo u provinciji, uz trideset i tri mjesečnih i povremenih izdanja drugih časopisa.⁶

S Lasićevom konstatacijom da je *Spremnost* bilo “najvažnije glasilo ustaškog pokreta” ne možemo se složiti. Ipak, tjednik *Spremnost* bio je važno glasilo. S jedne strane, Lasić je ispravno ocijenio kvalitetu ovoga tjednika, ali je, s druge pak strane, ipak podlegao sugestivnim činjenicama koje nam govore da je taj “reprezentativni tjednik” nastao na inicijativu samog Poglavnika koji ga je okrstio imenom *Spremnost* jasno dajući do znanja da i pero treba biti (*Za dom*) spremno, a čemu u prilog govori i podnaslov časopisa: *Misao i volja ustaške Hrvatske*. Kako bi tjednik u tome naumu i uspio, Poglavnik je glavnim urednikom imenovao Ivu Bogdana⁷, pročelnika Državnoga izvještajnog i promičbenog ureda (DIPU). Pripremajući medijski prostor *Spremnosti*, ustaš-

⁴ Prva stranica kulturnog priloga tjednika *Spremnost*, dakle stranica br. 9, po svojoj je strukturi i smještaju, odnosno grafičkom rješenju udarna stranica na kojoj se donose najreprezentativniji tekstovi koji su ili aktualni temom ili kvalitetom. Ne zaboravimo da je tjednik *Spremnost* izlazio u novinskom formatu te da je tekst koji bi zauzimao gotovo cijelu stranicu takva formata iznosio 4 do 5 autorskih kartica teksta, a što je solidan prostor za artikulaciju bilo koje teme.

⁵ Stanko LASIĆ, *Krležologija ili povijest kritičke misli o Miroslavu Krleži. Knjiga treća. Miroslav Krleža i Nezavisna Država Hrvatska (10. 4. 1941 – 8. 5. 1945)*, Globus, Zagreb, 1989., str. 116.

⁶ Božidar NOVAK, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 101. “Popis svih listova u NDH sastavio je 24. studenog 1942. novinski odjel Državnoga izvještajnog i promičbenog ureda (DIPU) pri predsjedništvu vlade NDH”, Usp. HDA Predsjedništvo vlade HDH(sic!), GPR, tematski spisi, kutija 46.

⁷ O Ivi Bogdanu može se vidjeti u: *Tko je tko u NDH*, str. 43.

ka je vlast ugasila, a pod izgovorom nestašice papira, i časopis *Književni tjednik*.

U uvodnom slovu tjednika *Spremnost* pod naslovom *Našim čitateljima*⁸ piše da će se za tiskanje tjednika koristiti “bolji gladki novinski papir”, a što je u suprotnosti s izjavom da se *Književni tjednik* gasi zbog nestašice papira. Da je nestašice papira bilo, ne može se nijekati, ali je ta nestašica korištena selektivno.

Od 39. broja glavni urednik tjednika *Spremnost* postaje Tias Mortigijija⁹, a koji je ujedno i glavna karika onoga “prostora slobode”¹⁰ što je krasio časopis sve do Mortigijijine smjene s tog mjesta 2. siječnja 1945. godine, poslije dvobroja za Božić i Novu godinu.¹¹

2. BIBLIOGRAFIJA FILOZOFSKIH ČLANAKA U TJEDNIKU *SPREMNOST* (1942. – 1945.)

a) Filozofski članci – razmišljanja

Stjepan Zimmermann, *Budućnost Hrvatske i Europe. “Kako će filozofija kulture prosudjivati našu sadašnjost?”*, 1 (1942.), br. 20, str. 1–2.

Julije Makanec, *Odgovorni auktoritet i odgovorna sloboda. Put i primjer Portugala*, br. 47, str. 1.

⁸ *Našim čitateljima*, u: *Spremnost*, 1 (1942.), br. 1, str. 2. Uvodnik je, neobično za prvi broj bilo koje tiskovine, donesen tek na drugoj stranici jer je na prvoj stranici bio objavljen tekst Ante Pavelića *Pojam Bosne kroz stoljeća*, s velikom slikom Poglavnika u odori na konju. Urednik Ivo Bogdan, počašćen tim blagonaklonim činom, u bilješci prije samog teksta na prvoj stranici tjednika *Spremnost* piše: “Članak koji objavljujemo jest poviestni dokumenat, koji k tome i po svome obliku nosi sve oznake Poglavnikova snažnog i sažetog stila.”

⁹ Osnovni podatci također u: *Tko je tko u NDH*, str. 282. Osim toga, svakako valja napomenuti da je Mortigijija, dok se nalazio u istražnom zatvoru, po nalogu napisao svoju autobiografiju u kojoj je objasnio svoju ulogu u ustaškom pokretu te onu urednika tjednika *Spremnost*. Životopis je tek 1996. godine Trpimir Macan priredio za tisak. Tijas MORTIGIJA, *Moj životopis*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1996.

¹⁰ *Pojam Prostor slobode* ovdje se odnosi na *Zaključak* knjige Ivica MATIČEVIĆ, *Prostor slobode. Književna kritika u zagrebačkoj periodici 1941. – 1945.*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007., str. 523–524.

¹¹ Impresum: *SPREMNOST*, Zagreb, Jelačićev trg 8/II, vlasnik: Nakladni zavod d. d., Glavni urednik: Ivo Bogdan (br. 1. – 38.), Tijas Mortigijija (br. 39. – 150), Franjo Nevistić (br. 151. – 168.), odgovorni urednik Zlatko Petrak (cijelo vrijeme izlazenja); Tisak: Tipografija’.

Julije Makanec, *Uzpon i pad liberalne demokracije*. Od odpora absolutizmu i individualizmu do plutokracije i internacionalizma, 2 (1943.), br. 56, str. 3.

Julije Makanec, *Marxizam i boljševizam. Još nema samonikle ruske ideje koja bi se suprotstavila žido-boljševičkoj ideji*, 2 (1943.), br. 61, str. 8.

Kruno Krstić, *Croce o komunizmu*, 2 (1943.), br. 62, str. 7.

Julije Makanec, *Otkriće politike (Machiavelli i machiavelizam)*, 2 (1943.), br. 85, str. 7.

Albert Haler, *O poviestnom zbivanju*, 3 (1944.), br. 100, str. 1-2.

Albert Haler, *Paradoksi, suvremena filozofska razmatranja*, 3 (1944.), br. 107, str. 1-2.

Julije Makanec, *Poviest i vječnost*, 3 (1944.), br. 111 - 112, str. 2.

Albert Haler, *Stvarnost - naš dodir sa stvarnošću mnogo je raznolikiji od onoga, kako ga zamišlja majmun*, 3 (1944.), br. 117, str. 9.

Albert Haler, *Što je kultura?*, 3 (1944.), br. 135, str. 1-2.

Albert Haler, *Korist i spoznaja (aktualna filozofska razmatranja)*, 3 (1944.), br. 142, str. 2.

Albert Haler, *Anarhični diletantizam. Potreba historičkog gledanja*, 4 (1945.), br. 149 - 150, str. 15.

Julije Makanec, *Nietzscheova filozofija poviesti*, 4 (1945.), br. 151, str. 9.

Milivoj Magdić, *Osvajanje budućnosti (kritičke refleksije Stjepana Zimmermanna o smislu hrvatskog zbivanja)*, 4 (1945.), br. 153, str. 2.

Dušan Žanko, *Filozofija*, 4 (1945.), br. 154, str. 6.

Vilim Keilbach, *Egzistencijalno ili obstojnosno mišljenje*, 4 (1945.), br. 161, str. 7.

Julije Makanec, *Razmatranje o poviesnim zakonima*, 4 (1945.), br. 163 -164, str. 14.

Stjepan Zimmermann, *Povijesni smisao sadašnjice*, 4 (1945.), br. 168, str. 2.

Dušan Žanko, *Hrvatski filozof o poviestnom spasavanju čovječanstva*, 4 (1945.), br. 168, str. 2.

b) Filozofske rasprave u povodu izlaska pojedinoga filozofskog djela ili prijevoda

Julije Makanec, *Platonova idealna država. Uz hrvatski prievod Platonova spisa o državi i državniku*, 2 (1943.), br. 62, str. 3.

Mirko Kus-Nikolajev, *Suvremenost Platona. Prethodnik današnje borbe za idejni smisao države. Uz hrvatski prievod Platonove "Države" i "Državnika"*, 2 (1943.), br. 66, str. 8.

Danijel Uvanović, *Preobražaj slike svijeta (Značenje djela Nikole Kopernika)*, 2 (1943.), br. 66, str. 9.

Kruno Krstić, *Vječno u prolaznom (prilikom izdanja Platonove 'Države')*, 2 (1943.), br. 68, str. 9.

Kruno Krstić, *Vječno u prolaznom*, 2 (1943.), br. 69, str. 9.

Julije Makanec, *Tragična srž kulture. O duševnosti i kulturi povodom prievoda Sprangerovih "Oblika života" u izdanju Matice Hrvatske*, 2 (1943.), br. 82, str. 11.

Petar Grgec, *Izlaz iz suvremene krize kulture (u povodu knjige 'Kriza kulture' hrvatskog filozofa Stjepana Zimmermanna)*, 2 (1943.), br. 87, str. 9.

Mirko Kus-Nikolajev, *Pojam Europe i sutrašnjica (političko-filozofska razmatranja povodom izlaska hrvatskog prijevoda J. Huizinge)*, 3 (1944.), br. 109, str. 3 i 8.

Mirko Kus-Nikolajev, *Povratak kentaura (političko-filozofska razmatranja povodom knjige Stj. Zimmermanna 'Kriza kulture')*, 3 (1944.), br. 177, str. 2.

Albert Haler, *Suvremena čudoredna kriza (prilikom prievoda djela Huizinge)*, 3 (1944.), br. 119, str. 1–2.

Mirko Kus-Nikolajev, *Čovjek i tehnika (sociološka razmatranja povodom izlaska Matičina zbornika kulturno-filozofskih članaka)*, 3 (1944.), br. 132, str. 7.

Petar Grgec, *Borba za pobjedu moralne svijesti (prigodom nove knjige dr. Stjepana Zimmermanna 'Smisao života')*, 3 (1944.), br. 134, str. 3.

Estetska razpravljanja (između Radoslava Glavaša i Alberta Halera), 3 (1944.), br. 134, str. 7.

Albert Haler, *Tko je subjektivist i relativist? Odgovor dru Radoslavu Glavašu*, 3 (1944.), br. 140, str. 6.

c) O filozofima

Danijel Uvanović, *Značenje Boškovićeve nauke (misli Boškovića u okviru prirodoznanstvenih i filozofskih sustava)*, 1 (1942.), br. 15, str. 9.

Petar Čiklič, *Hrvatsko filozofsko stvaranje. Djela prof. Stjepana Zimmermanna u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, 1 (1942.), br. 44 – 45, str. 23.

Ivo Lendić, *Vincenzo Gioberti (utemeljitelj talijanske moderne političke filozofije)*, 2 (1943.), br. 62, str. 7.

Milivoj Magdić, *Ortega Y Gasset (60-godišnjica filozofa suvremene Europe)*, 2 (1943.), br. 66, str. 6.

Gjuro Krečak, *Bošković i milanski profesori*, 2 (1943.), br. 77, str. 8.

Albert Haler, *Filozof Đuro Pulić*, 2 (1943.), br. 96 – 97, str. 14.

Mirko Kus-Nikolajev, *Suvremeni Nietzsche (prilikom 100-godišnjice rođenja 1844-1944.)*, 3 (1944.), br. 103, str. 6.

d) Recenzije ili prikazi knjiga

Kruno Krstić, *Prvi prikaz srednjovječne filozofije (drugi dio 'Povijesti filozofije' od Franje Šanca, D. I.)*, 3 (1944.), br. 121, str. 9–10.

Marko Skatolini, *Doživljaj ljepote (prva hrvatska suvremena estetika)*, 3 (1944.), br. 123, str. 9.

Jordan Kuničić, *Socialna filozofija boljševizma (nova vriedna hrvatska knjiga)*, 3 (1944.), br. 125, str. 2 i 8.

Franjo Šanc, *Prvi prikaz srednjovječne filozofije (osvrt na primjedbe dra Krune Krstića)*, 3 (1944.), br. 125, str. 6.

Kruno Krstić, *Prvi prikaz srednjovječne filozofije (odgovor K. Krstića na primjedbe Franje Šanca)*, 3 (1944.), br. 126, str. 7.

Dušan Žanko, *Kratak uvod u filozofiju*, 4 (1945.), br. 156, str. 7.

Vilim Keilbach, *Kratak uvod u filozofiju, odgovor*, 4 (1945.), br. 157, str. 12.

Juraj Paša, *Filozofija povijesti A.S. Homjakova*, 4 (1945.), br. 158, str. 3 i 8.

Juraj Paša, *Zablude homjakovsko-slavenofilske filozofije povijesti*, 4 (1945.), br. 167, str. 7.

3. KRATKA ANALIZA OBJAVLJENIH FILOZOFSKIH TEKSTOVA

a) Filozofski članci – razmišljanja: s obzirom na filozofske članke i razmišljanja koji su objavljeni u tjedniku *Spremnost*, treba reći kako ih je ukupno objavljeno 20. Kako se iz popisa jasno može vidjeti, najviše filozofskih tekstova ove vrste objavio je Julije Makanec i to 7 tekstova. Slijedi zatim Albert Haler sa 6 tekstova. Po 2 teksta objavili su Stjepan Zimmermann, Dušan Žanko te 1 tekst objavili su Vilim Keilbach, Milivoj Magdić i Kruno Krstić.

Kada je riječ o opsegu radova, možemo s pravom ustvrditi kako se radi o kraćim filozofskim radovima, ali koji se zbog svoje kratkoće ipak ne smiju olako preskočiti u budućem proučavanju hrvatske filozofije u razdoblju Nezavisne Države Hrvatske. Budući da je tjednik *Spremnost* izlazio u izrazito nepovoljnim povijesnim okolnostima, tj. za vrijeme Drugoga svjetskog rata, hrvatski filozofi koji su u njemu objavljivali svoja filozofska promišljanja nisu mogli preskočiti izreći pokoju riječ o povijesti kao takvoj, o povijesnom trenutku u kojem su živjeti i o kojem su promišljali, također o smislu same povijesti i povijesnih događanja te što nas čeka u budućnosti. Stoga ne čudi da više od polovice objavljenih tekstova u ovoj prvoj grupi ima u svojim naslovima riječi povijest, povijesni, budućnost te smisao, npr., Stjepan Zimmermann, *Budućnost Hrvatske i Europe*; Albert Haler, *O poviestnom zbivanju*; Julije Makanec, *Poviest i vječnost*; Milivoj Magdić, *Osvajanje budućnosti (kritičke refleksije Stjepana Zimmermanna o smislu hrvatskog zbivanja)*; Stjepan Zimmermann, *Povijesni smisao sadašnjice*.¹²

Ostali filozofski tekstovi objavljeni u ovoj prvoj kategoriji odnose se na nekoliko različitih, ali i aktualnih filozofskih tema toga razdoblja, poput kulture, npr. Albert Haler, *Što je kultura?*, o spoznaji: Albert Haler, *Korist i spoznaja (aktualna filozofska razmatranja)*; o egzistencijalnom mišljenju: Vilim Keilbach, *Egzistencijalno ili obstojsno mišljenje*, str. 7; te tekstovi Julija Makanca iz političke filozofije *Odgovorni auktoritet i odgovorna sloboda. Put i primjer Portugala te Uzpon i pad liberalne demokracije. Od*

¹² Stjepan ZIMMERMANN, *Budućnost Hrvatske i Europe*, 1 (1942.), br. 20, str. 1–2; Albert HALER, *O poviestnom zbivanju*, 3 (1944.), br. 100, str. 1–2.; Julije MAKANEC, *Poviest i vječnost*, 3 (1944.), br. 111 – 112, str. 2.; Milivoj MAGDIĆ, *Osvajanje budućnosti (kritičke refleksije Stjepana Zimmermanna o smislu hrvatskog zbivanja)*, 4 (1945.), br. 153, str. 2.; Stjepan ZIMMERMANN, *Povijesni smisao sadašnjice*, 4 (1945.), br. 168, str. 2

*odpora absolutizmu i individualizmu do plutokracije i internacionalizma.*¹³

b) Filozofske rasprave u povodu izlaska pojedinoga filozofskog djela ili prijevoda: u drugoj grupi filozofskih tekstova, nalazi se ukupno objavljenih 14 radova. S obzirom na filozofske rasprave, a koje su potaknute izlaskom ili prijevodom pojedinih filozofskih djela, potrebno je reći kako se polovica tekstova nadahnjuje prijevodima stranih filozofskih djela (Platon, Kopernik, Spranger, Huizinga), a polovica izlaskom djela domaćih filozofskih autora (Zimmermann, Vasilj, rasprava Haler-Glavaš, *Čovjek i tehnika*).

Od stranih prijevoda knjiga koja je imala izrazito visoki utjecaj na hrvatsku filozofiju za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske bila je Platonova *Država*¹⁴ te je to ujedno i najvažniji filozof¹⁵ čije je djelo za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske bilo prevedeno na hrvatski jezik. O dobroj primljenosti ovog Platonova djela¹⁶ kod nas svjedoči nam i činjenica kako je ubrzo nakon izlaska ovo djelo bilo u potpunosti rasprodano. Filozof Vladimir Filipović ovom je prijevodu napisao i hrvatski predgovor te njime umnogome obogatio izlaženje tog Platonova djela na hrvatskom jeziku.¹⁷ Iz popisa u ovoj drugoj grupi tekstova vidimo da je i Julije Maka-

¹³ Albert HALER, *Što je kultura?*, 3 (1944.), br. 135, str. 1–2; Albert HALER, *Korist i spoznaja (aktualna filozofska razmatranja)*, 3 (1944.), br. 142, str. 2.; Vilim KEILBACH, *Egzistencijalno ili postojnosno mišljenje*, 4 (1945.), br. 161, str. 7.; Julije MAKANEC, *Odgovorni auktoritet i odgovorna sloboda. Put i primjer Portugala*, br. 47, str. 1.; Julije MAKANEC, *Uzpon i pad liberalne demokracije. Od odpora absolutizmu i individualizmu do plutokracije i internacionalizma*, 2 (1943.), br. 56, str. 3.

¹⁴ PLATON, *Država. Državnik*, preveli Veljko Gortan, Martin Kuzmić, Prosvjetno-politička knjižnica, Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1942. Iako je u knjizi otisnuta godina izlaska 1942., knjiga je zapravo izašla iz tiska u veljači 1943. godine. Razlog ovome nalazimo u činjenici da su prema jednoj zakonskoj odredbi sve knjige tiskane od 1. siječnja 1943. god., trebale biti napisane i tiskane korisničkim pravopisom. Da bi se to izbjeglo, mijenjana je godinu izdanja. Slično je napravio i Mate Ujević, urednik *Hrvatske enciklopedije* s trećim sveskom.

¹⁵ "Ovo je djelo svojina cjelokupne europske kulture, pa se njegovim prievodom sada i širim hrvatskim krugovima omogućuje upoznavanje s vjekovnim mislima filozofa, koje su jedna od osnovica europskog mišljenja i duha." Zlatko GAŠPAROVIĆ, *Hrvatska znanstvena knjiga u godini 1942.*, u: *Prosvjetni život*, 2 (1943.), br. 7 – 8, str. 14.

¹⁶ O recepciji ovog Platonova djela u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj pisao je: Višeslav ARALICA V., *Platonova "Država" u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ideja, stvarnost i cenzura*, u: *Filozofska istraživanja*, 26 (2006.), br. 3, str. 701–729.

¹⁷ Vladimir FILIPOVIĆ, *Značenje Platona*, u: PLATON, *Država, Državnik*, Matica hrvatska, Zagreb, 1942., str. V-XXXII.

nec napisao kraću filozofsku raspravu u povodu izlaska ovog Platonova djela gdje, između ostaloga, o samom značenju Platona i ovog djela smatra kako ovo djelo: “može i mora zanimati današnjeg čovjeka, koji imade i te kako mnogo razloga, da razmišlja o pitanjima, što ih Platon u tome djelu obrađuje.”¹⁸ Usput spomenimo kako je za vrijeme pisanja ove filozofske rasprave, a objavljena je 2. svibnja 1943. god., Makanec je od ožujka do listopada 1943. god., odlukom poglavnika Ante Pavelića bio profesor na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu na katedri za filozofiju i sociologiju.

168

Kratku filozofsku raspravu u povodu izlaska Platonova djela *Država* napisao je i Mirko Kus-Nikolajev¹⁹ koji je svoja promišljanja o Platonovoj ideji o državi primijenio samo na Europu u cjelini, a da je pri tome izbjegao pa makar i implicitni govor o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, a da o kritici stanja ili vlasti i ne govorimo. Ako imamo na umu česta uhićenja, zatvaranje u zatvor zajedno s njegovom suprugom, i sl., onda nije ni čudno zašto se Kus-Nikolajev čvrsto držao po strani i u svojim tekstovima suzdržavajući se od bilo kakvih pa makar i dvoznačnih riječi, a koje bi mogle biti shvaćene kao kritika onodobne ustaške vlasti i njezinih djela.

Spomenimo također kako je Krstićev tekst u tjedniku *Spremnost* o ovom Platonovu djelu pod naslovom *Vječno u prolaznom (prilikom izdanja Platonove ‘Države’)*,²⁰ izazvalo žestoke polemike između njega i Stjepana Zimmermanna koji ga je u knjizi *Križa kulture* (1943.), a u kojoj je napisao *Dodatak o jednom našem piscu* ne imenujući izravno na koga misli, ali je bilo jasno te se Krstić odmah u tome tekstu i prepoznao, žestoko napao te je odmah, naravno, uslijedio i Krstićev odgovor pod naslovom *Doda-*

¹⁸ Julije MAKANEC, *Platonova idealna država. Uz hrvatski prievod Platonova spisa o državi i državniku*, u: *Spremnost*, 2 (1943.), br. 62, str. 3.

¹⁹ Mirko KUS-NIKOLAJEV, *Suvremenost Platona. Prethodnik današnje borbe za idejni smisao države. Uz hrvatski prievod Platonove ‘Države’ i ‘Državnika’*, u: *Spremnost*, 2 (1943.), br. 66, str. 8. O ovom su djelu za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske pisali i sljedeći autori: Stjepan ZIMMERMANN, *O Platonovoj državi (odlomak iz neobjavljene studije prof. S. Z.)*, u: *Hrvatska smotra*, 11 (1943.), br. 2, str. 80–85.; Marijan PETRAS, *Platonova Država, državnik i sedmo pismo*, u: *Nastavni vjesnik*, (1942./43.), br. 3. – 4., str. 210–212.; Vladimir FILIPOVIĆ, *Platonova ‘Država’ na hrvatskom. Prigodom Matičinog izdanja*, u: *Hrvatski narod*, 5 (1943.), br. 631, str. 2; Ton SMERDEL, *Prievod Platonove ‘Države’*, u: *Hrvatski narod*, 5 (1943.), br. 707, str. 6.

²⁰ Kruno KRSTIĆ, *Vječno u prolaznom (prilikom izdanja Platonove ‘Države’)*, u: *Spremnost*, 2 (1943.), br. 68, str. 9.

*tak o jednom našem piscu – Povodom jednoga ulomka u najnovijem djelu sveučilišnog prof. Dra. Stjepana Zimmermanna*²¹ te je tako nastala javna rasprava između ovih dvaju istaknutih hrvatskih filozofa.

Mirko Kus-Nikolajev te Albert Haler napisali su kraće filozofske rasprave u povodu izlaska djela *U sjeni sutrašnjice. Kriza suvremene kulture* – Johan Huizinga na hrvatskom jeziku.²² Albert Haler iskoristio je izlazak tog Huizingina djela kako bi progovorio o suvremenoj čudorednoj krizi u ondašnjem svijetu, dok Kus-Nikolajev govori o Europi te njezinim temeljima, pita se o samim temeljima Europe te pokušava pronaći ono što Europu i europske narode ujedinjuje: “Danas se često govori o novoj Europi, obnovi Europe, europskoj zajednici naroda, europskoj kulturi, odnosno kulturi Zapada, a da se pri tome ne dobiva jasna slika o sadržaju i oblicima tih pojmova. Uzporedo time iztiče se i kriza suvremene Europe, odnosno europske kulture, a da se rietko kada jasno normira, o kakvoj krizi i kakvoj se kulturi ovdje zapravo radi.”²³ Iako Kus-Nikolajev ovaj tekst piše u prigodi izlaska hrvatskog prijevoda Huizingine knjige *U sjeni sutrašnjice. Kriza suvremene kulture*, ipak spominje još i poznate mislioce poput Joséa Ortege y Gasseta te Jacquesa Maritaina.²⁴

²¹ Kruno KRSTIĆ, *Dodatak o jednom našem piscu – Povodom jednoga ulomka u najnovijem djelu sveučilišnog prof. Dra. Stjepana Zimmermanna*, u: *Hrvatski narod*, (1943.), br. 860, str. 5. Na ovoj odgovor Zimmermann nije ostao dužan te piše tekst pod naslovom: *Dodatak o nekom našem piscu. Odgovor sveuč. prof. dra S. Zimmermanna*, u: *Hrvatski narod*, 5 (1943.), br. 876, str. 5., a na što mu ponovno odgovara Krstić tekstem pod naslovom *Odgovor Dra. Krune Krstića – Pozadina mojih prigovora*, u: *Hrvatski narod*, (1943.), br. 876, str. 5.

²² Johan HUIZINGA, *U sjeni sutrašnjice*, preveo Zlatko Gašparović, Naklada Dubrava, Kultura i priroda: knjižnica za usavršavanje obćeg znanja, sv. 1, Zagreb, 1944. Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske o ovom su prijevodu prikaze-rasprave ovog djela napisali još: Stjepan PATAKI, *Huizinga – o čovjeku i kulturi sadašnjice*, u: *Hrvatska revija*, 17 (1944.), br. 6, str. 289–297., te jedan nepotpisan kraći prikaz: *J. Huizinga, U sjeni sutrašnjice*, u: *Hrvatski narod*, 6 (1944.), br. 986, str. 4

²³ Mirko KUS-NIKOLAJEV, *Pojam Europe i sutrašnjica (političko-filozofska razmatranja povodom izlaska hrvatskog prijevoda J. Huizinge)*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 109, str. 3.

²⁴ O Maritainu Kus-Nikolajev smatra slijedeće: “Maritain nasuprot tog ljudskog tipa oblikuje svoj humanizam, koji treba označiti otkrivenje jednog dubljeg smisla dostojanstva čovjekove ličnosti, čijim posredstvom čovjek pronalazi sebe samoga u pronađenom Bogu, i upravlja društveno djelu u pravcu herojskog ideala bratškog prijateljstva. A taj humanizam može se provesti samo u obnovi kršćanske koncepcije političkog života, koja počiva na pravdi i na pravu, te iziskuje neprestano prisustvo i djelovanje Krista u okviru ljudske poviesti.” M. KUS-NIKOLA-

Sljedeće značajno djelo prevedeno na hrvatski jezik jest djelo Eduarda Sprangera, *Oblici života. Duhovnoznanstvena psihologija i etika ličnosti*,²⁵ a u tjedniku *Spremnost* nailazimo samo na jedan tekst nadahnut ovim djelom i to Julija Makanca pod naslovom *Tragična srž kulture. O duševnosti i kulturi povodom prijevoda Sprangerovih "Oblika života" u izdanju Matice hrvatske*.²⁶ Filozof Vladimir Filipović preveo je knjigu na hrvatski jezik te za nju napisao i uvod pod naslovom *Značenje Sprangerovih »Oblika života« za suvremenu psihologiju*.²⁷ U svom vrlo kratkom tekstu filozof Julije Makanec ukratko se osvrće na izlazak ovog Sprangerova djela iskazujući mu naklonost zbog bliskosti sa svojim stajalištima o istraživanju i vrednovanju duše. U prvom dijelu Makanec gotovo u natuknicama analizira novovjekovno stanje i izgubljenost s obzirom na istraživanje duše jer matematika i prirodno-znanstvena metoda imaju prednost i određuju smjer novovjekovnog istraživanja. Ističući Wilheima Diltheya i njegov doprinos istraživanju, Makanec spominje i Sprangera, a koji je bio Diltheyev učenik. Sprangerova je važnost u tome, prema Makancu, što u svojem djelu "istražuje područja, u kojima se prožimlju kultura i duša, objektivni i subjektivni duh", te nadalje "polazi od činjenice da nama nije prozirno samo duševno zbivanje kao takvo, nego da su nam shvatljive i u svojoj strukturi prozirne i objektivne vrijednostne zakonitosti, na kojima se temelji kulturno stvaranje".²⁸

JEV, *Pojam Europe i sutrašnjica (političko-filozofska razmatranja povodom izlaska hrvatskog prijevoda J. Huizinge)*, str. 3.

²⁵ Eduard SPRANGER, *Oblici života*, prijevod Vladimir Filipović, Prosvjetno-politička knjižnica, Matica hrvatska, Zagreb, 1942.

²⁶ Julije MAKANEC, *Tragična srž kulture. O duševnosti i kulturi povodom prijevoda Sprangerovih "Oblika života" u izdanju Matice hrvatske*, 2 (1943.), br. 82, str. 11. Potrebno je spomenuti kako je za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, s jedne strane, Eduard Spranger bio često citiran te kao takav imao određeni utjecaj na naše filozofe, dok s druge pak strane, nailazimo na još prikaza-recenzija ovog prijevoda njegova djela u drugim novinama koje su u ono vrijeme izlazile: Vladimir FILIPOVIĆ, *Eduard Spranger u hrvatskom prijevodu. Uz 'oblike života' u izdanju Matice hrvatske*, u: *Novi list/Nova Hrvatska*, 3 (1943.), br. 174, str. 9; Ton SMERDEL, *Na rubu knjige Eduarda Sprangera 'Oblici života'*, u: *Hrvatski narod*, 5 (1943.), br. 803, str. 4; Stjepan PATAKI, *Eduard Spranger – tumač i branitelj duha*, u: *Hrvatska revija*, 16 (1943.), br. 10, str. 517–529; Drago ČEPU-LIĆ: *'Oblici života' E. Sprangera, O suvremenom pjesništvu*, u: *Hrvatska smotra*, 11 (1943.), br. 7. – 10., str. 546–547.

²⁷ Vladimir FILIPOVIĆ, *Značenje Sprangerovih »Oblika života« za suvremenu psihologiju*, u: Eduard SPRANGER, *Oblici života*, prijevod Vladimir Filipović, Prosvjetno-politička knjižnica, Matica hrvatska, Zagreb, 1942., str. V-VI.

²⁸ J. MAKANEC, *Tragična srž kulture. O duševnosti i kulturi povodom prijevoda Sprangerovih "Oblika života" u izdanju Matice hrvatske*, str. 11.

S obzirom na filozofske rasprave koje su potaknute izlaskom djelā hrvatskih filozofa, onda treba svakako istaknuti kako je Stjepanu Zimmermannu s njegovim dvama djelima (*Kriza kulture*²⁹ i *Smisao života*³⁰) u tjedniku *Spremnost* iskazana najveća pozornost. Filozofske rasprave u povodu djela *Kriza kulture* u tjedniku *Spremnost* objavili su Mirko Kus-Nikolajev³¹ te Petar Grgec³² ističući obojica iznimnu vrijednost i značaj ovog Zimmermannova filozofskog djela.

Zbornik radova *Čovjek i tehnika*³³ donosi 11 rasprava o tehnicima od kojih je samo jedna, i to ona posljednja Vladimira Filipovića pod naslovom *Smisao i vrijednost tehnike*³⁴ izvorno napisana na hrvatskom jeziku dok su ostale u biti prijevodi stranih rasprava o toj tematici. Zlatko Gašparović na koncu ove antologije donosi u *Pogovoru* točna mjesta gdje su pojedine rasprave prije objavljene, tj. odakle su preuzete. U tjedniku *Spremnost* u povodu ovoga djela izašla je jedna kraća rasprava pod naslovom *Čovjek i tehnika. Sociološka razmatranja povodom izlaska Matičina zbornika kulturno-filozofskih članaka*, a napisao ju je Mirko Kus-Nikolajev.³⁵

²⁹ Stjepan ZIMMERMANN, *Kriza kulture. kulturno-filozofijske studije iz suvremene socialne filozofije*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (knjiga XXXVII.), Zagreb, 1943.

³⁰ Stjepan ZIMMERMANN, *Smisao života*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (knjiga XL.), Zagreb, 1944.

³¹ Mirko KUS-NIKOLAJEV, *Povratak kentaura (političko-filozofska razmatranja povodom knjige Stj. Zimmermanna 'Kriza kulture')*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 177, str. 2.

³² Petar GRGEC, *Izlaz iz suvremene krize kulture (u povodu knjige 'Kriza kulture' hrvatskog filozofa Stjepana Zimmermanna)*, u: *Spremnost*, 2 (1943.), br. 87, str. 9.

³³ *Čovjek i tehnika. Kulturno-filozofski eseji*, Zlatko Gašparović (ur.), Matica hrvatska, Zagreb, 1944. Zlatko Posavac je pogriješio u svom članku pišući da je ovaj zbornik tekstova priredio Vladimir Filipović, dok je kao urednik naveden Zlatko Gašparović. Osim toga, knjiga nije izašla, kako nadalje smatra Posavac, u ediciji Male knjižnice Matice hrvatske, već u nakladničkom nizu Prosvjetno-političke knjižnice. Usp. Zlatko POSAVAC, *O filozofiji Vladimira Filipovića*, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 38 (2013.), br. 2 (76), str. 305. Osim Posavca i Mihaela Girardi-Karšulin u radu pod naslovom *Profesor Filipović o pojmu tehnike* krivo navodi da je zbornik *Čovjek i tehnika* profesor Filipović priredio za tisak. Usp. Mihaela GIRARDI-KARŠULIN, *Profesor Filipović o tehnicima*, u: *Vladimir Filipović. Život i djelo (1906. – 1984.)*, Institut za filozofiju, Erna Banić-Pajnić, Mihaela Girardi-Karšulin, Ljerk Schiffler (ur.), Zagreb, 2008., str. 131–132.

³⁴ Vladimir FILIPOVIĆ, *Smisao i vrijednost tehnike*, u: *Čovjek i tehnika*, Zlatko Gašparović (ur.), Zagreb, Matica hrvatska, 1944., str. 273–294.

³⁵ Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske ovo je djelo, uz raspravu Kus-Nikolajeva, prikazano još dva puta i to: z. g. [Zlatko GAŠPAROVIĆ], *'Čovjek i tehnika' kulturno-filozofski eseji*, u: *Prosvjetni život*, 4 (1944.), br. 28. –30, str. 230, te Valdemar LUNAČEK, *Čovjek i tehnika*, u: *Hrvatska revija*, 17 (1944.), br. 10, str. 513–516.

Analizirajući suvremenu situaciju, kapitalizam i tehniku koja sve više napreduje te pred kojom čovjek-radnik, sve više gubi bitku, dok se ujedno poziva i izlaže mišljenja pojedinih utjecajnih autora toga vremena poput Oswalda Spenglera, Nikolaja Berdjajeva, i dr., Kus-Nikolajev smatra kako “tehniku, kao i čitav proizvodni proces, možemo podrediti ljudskom htijenju i njegovom voljnom naporu. Pitanje je samo, koje nam sredstvo stoji na raspolaganju, da našu volju proizvodnom procesu nametnemo”.³⁶

Na koncu, u ovu drugu grupu tekstova spada i rasprava između Alberta Halera i fra Radoslava Glavaša, a koja se vodila na stranicama tjednika *Spremnost* i dnevnika *Hrvatski narod*. Raspravu je pokrenuo Haler i to u tjedniku *Spremnost* 1944. god. svojom kritičkom ocjenom Glavaševe knjige pod naslovom *Jakša Čedomil – osnivač moderne hrvatske kritike*.³⁷ Haler mu, između ostaloga, predbacuje da nije zauzeo određeno kritičko stajalište, te da mu pri ocjenjivanju nedostaju objektivno valjana mjerila. Osim toga ocijenio je da se oslonio samo na općenita mišljenja, te da nije dovoljno istaknuo Čedomilovo značenje za hrvatsku književnu kritiku. Haler ga je pokušao i osobno diskreditirati govoreći kako nema sigurnog stajališta niti je njegova naobrazba dovoljno dobra da bi uopće i mogao poduzeti ozbiljan istraživački rad, nego da može samo glavinjati i lutati.³⁸

Na ove prigovore Glavaš odgovara također u tjedniku *Spremnost* pod općenitim naslovom koje je stavilo uredništvo *Estetska raspravljajnja između Radoslava Glavaša i Alberta Halera*. Glavaš se branio tvrdnjom da mu Haler podmeće nešto što on nije ni zastupao.³⁹ U istom broju tjednika *Spremnost* i pod istim naslovom Haler oštro odgovara Glavašu kako se on ne razumije u filozofske probleme te da mu zbog toga njegove riječi izgledaju kao zbrka, i da on nije kriv što Glavaš nema dovoljno predznajnja da nešto shvati. Nadalje, Haler je Glavaša proglasio spoznajnim relativistom.⁴⁰ Polemika je, naravno, nastavljena. Budući da

³⁶ Mirko KUS-NIKOLAJEV, *Čovjek i tehnika (sociološka razmatranja povodom izlaska Matičina zbornika kulturno-filozofskih članaka)*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 132, str. 7.

³⁷ Albert HALER, *O kritičkom radu Čedomila Jakše (povodom izdanja njegovih ‘Prikaza i rasprava’ i monografije A. R. Glavaša)*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 126, str. 9

³⁸ Usp. A. HALER, *O kritičkom radu Čedomila Jakše (povodom izdanja njegovih ‘Prikaza i rasprava’ i monografije A. R. Glavaša)*, str. 9.

³⁹ Usp. *Estetska raspravljajnja (između Radoslava Glavaša i Alberta Halera)*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 134, str. 7.

⁴⁰ Usp. *Estetska raspravljajnja (između Radoslava Glavaša i Alberta Halera)*, str. 7.

je tjednik *Spremnost*, kako to u posebnoj noti objašnjava uredništvo, tražio od Glavaša da svoj dugačak odgovor Haleru pod naslovom *Povampireni hegelijanizam Alberta Halera* skрати te da iz članka izbaci izraze koji se mogu smatrati uvredljivima, Glavaš nije usvojio prijedlog, nego je svoj odgovor poslao u dnevnik *Hrvatski narod* koji ga je objavio pod naslovom *Croce-Halerova subjektivistička estetika*.⁴¹ Glavaš u svojoj kritici ponovno proziva Halera da se slijepo drži Croceove estetike bez ikakva vlastitog doprinosa, te da je Croceov epigon i samim time štetočina.⁴²

Haler je svoj odgovor objavio u tjedniku *Spremnost* pod naslovom *Tko je subjektivist i relativist. Odgovor dru Radoslavu Glavašu*. U svom se članku Haler brani i odgovara na Glavaševe optužbe stavku po stavku. Odbacuje Glavaševe napade da je subjektivist i relativist. Na koncu, pita se Haler, čije stajalište vodi subjektivismu i relativizmu – njegovo ili Glavaševo jer kako netko može biti relativist ako priznaje univerzalne vrijednosti.⁴³

U svom *Završnom odgovoru dr. Albertu Haleru* u dnevniku *Hrvatski narod* Glavaš, između ostaloga, naglašava kako se u ozbiljnoj raspravi ne smije podmetati nekome ono što nije rekao, a upravo to Haler čini kada tvrdi kako on (Glavaš) poput pozitivističkih kritičara niječe duhovne vrijednosti. Ističe kako Haler nekritički povezuje najoprečnija gledišta.⁴⁴

c) O filozofima: u trećoj grupi filozofskih tekstova, a koji se odnose na rad pojedinih filozofa, u tjedniku *Spremnost* nailazimo na ukupno 7 tekstova od kojih su četiri teksta posvećeni hrvatskim filozofima o kojima ćemo nešto više reći: dva teksta o Ruđeru Boškoviću, te jedan o Stjepanu Zimmermannu i Đuri Puliću, dok su ostala tri teksta posvećena stranim filozofima: Vincenzu Giorbertiju, Ortegi y Gassetu te Friedrichu Nietzscheu. Danijel Uvanović u svom tekstu o Ruđeru Boškoviću ističe kako pisanje njegova teksta ne slijedi nikakvu obljetnicu Boškovićevega života,

⁴¹ Usp. *Spremnost*, 3 (1944.), br. 140, str. 6.

⁴² Usp. Radoslav GLAVAŠ, *Croce-Halerova subjektivistička estetika*, u: *Hrvatski narod*, 6 (1944.), br. 1162, str. 9.

⁴³ Usp. Albert HALER, *Tko je subjektivist i relativist? Odgovor dru Radoslavu Glavašu*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 140, str. 6.

⁴⁴ Usp. Radoslav GLAVAŠ, *Završni odgovor dr. Albertu Haleru*, u: *Hrvatski narod*, 6 (1944.), br. 1179, str. 9. Glavaš se nakon svog odgovora Haleru obraća i uredništvu tjednika *Spremnost* te ističe kako je on upozorio na Halerovo neprimjereno izražavanje u njegovoj kritici te da je uredništvo neodgovorno postupilo kada je dopustilo da ga Haler napadne teškim riječima o nepoznavanju struke i sl. Usp. *Hrvatski narod*, 6 (1944.), br. 1179, str. 9.

ali to nije ni važno jer je potrebno da se ponajprije sami upoznamo s veličinom samoga Boškovića, kako bismo ga mogli predstaviti i svijetu.⁴⁵ Ovo je prema Uvanoviću potrebno jer mali narodi trebaju točno upoznati vrijednosti svojih istaknutih ljudi, kako ih ne bi sami previše ni hvalili, ali ni podcjenjivali, nego spoznali njihovu pravu vrijednost te je upravo Ruđer Bošković osoba kod koje smijemo dići svoj glas jer se njegovo ime veže uz povijest najvećih misli znanosti.⁴⁶

Gjuro Krečak u svom radu o Boškoviću kratko raspravlja o ispravnosti pisanja Boškovićeve imena, a za koje su neki milanski profesori smatrali da su ga Hrvati pogrešno napisali i tako iskrivili. Krečak ističe kako je Bošković uvijek govorio da je “Dalmatinac iz Dubrovika, a ne Talijan” te kako se potpisivao s Boscovich iz razloga što za slovo “š” u hrvatskom jeziku nema ogovarajuće slovo u latinskom alfabetu ni u talijanskom jeziku. “Iz ovoga pak slijedi, da naš slavni sunarodnjak Bošković svoje prezime nije mogao drugačije pisati po latinskom alfabetu, nego li Boscovich prema ondašnjem običaju i pravilima talijanske ortografije.”⁴⁷

Đuro Pulić još je jedan slavni Dubrovčanin, a o kojemu je Albert Haler napisao kratki prikaz u tjedniku *Spremnost* ističući njegovu veličinu i značaj. Njegovo je najznačajnije djelo *Nova teodiceja devetnaestog vieka*, 1866., s kojim Pulić stupa “u borbu proti imanentističkoj filozofiji devetnaestoga vieka, koja je nastala uslied ‘raznih i zapletenih upliva’, a osobito pod uplivom Kanta i Hegela”.⁴⁸ U svom djelu razlikuje staru i novu teodiceju ističući kako je ova posljednja u biti “sami niz protuslovlja”, “tvrđi, da je nemoguće priznati pravoga Boga, koji bi bio živ i stvaran” i sl. Na koncu, Haler ističe i njegovo stajalište u vezi s dokazima o postojanju Boga koji su prema Puliću “samo pomoć-

⁴⁵ “Jer treba da se sami najprije urazumimo o veličini i slavi ovoga čovjeka, da sebi – i pojedincima i celom narodu – dozovemo u sviest barem sve najglavnije trenutke, koji će nam u povjestnom osvrtu i suvremenim mjerilom objasniti i utvrditi i naše vlastito mišljenje o vrijednosti i položaju ovog našeg velikana, i naše opravdane zahtjeve i očekivanja, koja vežemo s tim imenom u velikom svijetu.” Danijel UVANOVIĆ, *Značenje Boškovićeve nauke (misli Boškovića u okviru prirodnoznanstvenih i filozofskih sustava)*, u: *Spremnost*, 1 (1942.), br. 15, str. 9.

⁴⁶ D. UVANOVIĆ, *Značenje Boškovićeve nauke (misli Boškovića u okviru prirodnoznanstvenih i filozofskih sustava)*, str. 9.

⁴⁷ Gjuro KREČAK, *Bošković i milanski profesori*, u: *Spremnost*, 2 (1943.), br. 77, str. 8.

⁴⁸ Albert HALER, *Filozof Đuro Pulić*, u: *Spremnost*, 2 (1943.), br. 96–97, str. 14.

ne konstrukcije”, dok se pravi izvor spoznaje o Bogu “nalazi u intuitivnim moćima duha, u Božjoj praslici prvobitno utisnutoj u dušu ljudsku” te Haler svoj kratki tekst zaključuje riječima u kojima opisuje značaj Pulića: “Svakako, Pulić je vrlo važan predstavnik hrvatske filozofije, što se dosad nije uzimalo u obzir. On se digao do vrhunca europske misli svoga vremena i djelatno je sudjelovao na njoj.”⁴⁹

Na koncu, posljednji tekst o hrvatskim filozofima u tjedniku *Spremnost za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske* objavio je Petar Čiklič o Stjepanu Zimmermannu te njegovu filozofskom stvaranju. U svom tekstu Čiklič govori o Zimmermannovim objavljenim djelima za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, a to su *Filozofija života*⁵⁰ te *Nauka o spoznaji*, ističući njegovu važnost za hrvatsku filozofiju.

d) Recenzije ili prikazi knjiga: četvrta je grupa tekstova, a posvećena je prikazu knjiga iz filozofije. U tjedniku *Spremnost* ukupno je prikazano 6 filozofskih knjiga, od kojih je pet domaćih filozofa, a jedna ruskog filozofa Homjakova. Ne želeći ulaziti u dublje rasprave, kod ove grupe tekstova smatramo samo potrebnim istaknuti kako su pojedini prikazi ili recenzije djela domaćih filozofa izazvale i kraće polemike, tj. odgovore. Tako npr. na recenziju Krune Krstića⁵¹ o djelu *Povijest filozofije* Franje Šanca, odgovorio je sam autor⁵² da bi potom opet Krstić napisao odgovor na Šancov tekst.⁵³ Druga kratka polemika bila je ona između Dušana Žanka koji je prikazao djelo *Kratak uvod u filozofiju* od Vilima Keilbacha,⁵⁴ na što mu je sam autor odmah i odgovorio.⁵⁵

⁴⁹ A. HALER, *Filozof Đuro Pulić*, str. 14.

⁵⁰ To je prva filozofska knjiga tiskana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ovoj našoj tezi u prilog idu i riječi Petra Čikliča koji piše: “Odmah nakon uzpostave Nezavisne Države Hrvatske izdaje Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zimmermannovu ‘Filozofiju života.’” Petar ČIKLIĆ, *Hrvatsko filozofsko stvaranje. Djela prof. Stjepana Zimmermanna u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, u: *Spremnost*, 1 (1942.), br. 44–45, str. 23.

⁵¹ Kruno KRSTIĆ, *Prvi prikaz srednjovječne filozofije (drugi dio ‘Povijesti filozofije’ od Franje Šanca, D. I.)*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 121, str. 9–10.

⁵² Franjo ŠANC, *Prvi prikaz srednjovječne filozofije (osvrtna primjedba dra Krune Krstića)*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 125, str. 6.

⁵³ Kruno KRSTIĆ, *Prvi prikaz srednjovječne filozofije (odgovor K. Krstića na primjedbu Franje Šanca)*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 126, str. 7.

⁵⁴ Dušan ŽANKO, *Kratak uvod u filozofiju*, u: *Spremnost*, 4 (1945.), br. 156, str. 7.

⁵⁵ Vilim KEILBACH, *Kratak uvod u filozofiju, odgovor*, u: *Spremnost*, 4 (1945.), br. 157, str. 12.

Ostale knjige domaćih autora koje su predstavljene u tjedniku *Spremnost* bile su knjiga Albreta Halera *Doživljaj ljepote* koju je recenzirao Marko Skatolini,⁵⁶ te djelo Dominika Barača *Socijalna filozofija boljševizma* s recenzijom Jurdana Kuničića.⁵⁷

Od stranih autora jedino je prikazano djelo ruskog filozofa Aleskseja Stepanoviča Homjakova *Semiramida ili Zapisi o sveobćoj povijesti* koje kritizira i smatra da iznosi određene zablude s obzirom na tumačenje povijesti.⁵⁸

Na koncu, potrebno je istaknuti kako je po broju objavljenih filozofskih radova u tjedniku *Spremnost* i to uzimajući u obzir sve četiri kategorije u kojima su objavljivani, od ukupno 17 autora filozofskih tekstova koji su u ovom tjedniku izdani, najviše su zastupljeni Albert Haler te Julije Makanec s ukupno 9 radova, a slijedi ih Mirko Kus-Nikolajev s 5 objavljenih radova. Kruno Krstić je objavio 4, a Dušan Žanko 3 rada, dok su Stjepan Zimmermann, Vilim Keilbach, Milivoj Magdić, Danijel Uvanović, Petar Grgec te Juraj Peša objavili po 2 rada. Jedan rad objavili su autori: Petar Čiklić, Ivo Lendić, Gjuro Krečak, Marko Skatolini, Jordan Kuničić te Franjo Šanc.

4. O ZNAČAJNIJIM FILOZOFIMA KOJI SU OBJAVLJIVALI U TJEDNIKU SPREMNOST

Od 17 autora koliko je u tjedniku *Spremnost* objavljivalo svoje filozofske tekstove, možemo istaknuti šestoricu filozofa (Albert Haler, Vilim Keilbach, Kruno Krstić, Mirko Kus-Nikolajev, Julije Makanec te Stjepan Zimmermann) koji su po svom stvaralačkom opusu, zauzeli istaknutije mjesto od ostalih te ih u ovom radu ukratko i predstavljamo.

Albert Haler

Albert Haler⁵⁹ rodio se u Vrgorcu 3. kolovoza 1883. god. Gimnaziju je završio u Dubrovniku. Klasičnu filologiju studirao

⁵⁶ Marko SKATOLINI, *Doživljaj ljepote (prva hrvatska suvremena estetika)*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 123, str. 9.

⁵⁷ Jordan KUNIČIĆ, *Socijalna filozofija boljševizma (nova vrijedna hrvatska knjiga)*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 125, str. 2 i 8.

⁵⁸ Juraj PAŠA, *Filozofija povijesti A. S. Homjakova*, u: *Spremnost*, 4 (1945.), br. 158, str. 3 i 8; Juraj PAŠA, *Zablude homjakovsko-slavenofilske filozofije povijesti*, u: *Spremnost*, 4 (1945.), br. 167, str. 7.

⁵⁹ Za Halerov životopis koristili smo se sljedećim bibliografskim jedinicama: Zlatko POSAVAC, *Albert Haler*, *Zavod za znanost o književnosti – Sveučilišna naklada*

je u Beču. Po povratku zaposlio se kao srednjoškolski profesor u Dubrovniku (1909. – 1911.), Splitu (1911. – 1929.) i Zagrebu (1929. – 1931.). Doktorirao je 1927. god. tezom *Gundulićev Osman s estetskog gledišta*. Nekoliko je puta pokušao dobiti mjesto profesora na Zagrebačkom sveučilištu između dvaju ratova, ali svaki put bezuspješno. Tek za vrijeme NDH 1943. god. postao je profesor estetike na tadašnjem Mudroslovnom (filozofskom) fakultetu u Zagrebu. Njegovo napredovanje bilo je neuobičajeno. S mjesta ravnatelja gimnazije u Dubrovniku, Poglavnik ga je izravno imenovao redovitim profesorom filozofije na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu. Bio je i suradnik različitih zagrebačkih časopisa: *Suvremenik*, *Hrvatska revija*, godišnjak *Hrvatsko kolo*. U svibnju 1945. povlači se prema Austriji. Pretpostavlja se da je ubijen 18. svibnja 1945. god. kod Kamnica blizu Maribora.

O Albertu Haleru kod nas nije puno pisano. Već je Matoš primijetio kako je lakše u kritici uočiti razlike prema nekome nego li specifičnosti, jer se tek tu ogleda prava intelektualna oštrina te stoga i ne čudi da su o Haleru izrečene brojne neutemeljene kritike i to 50 godina nakon njegove smrti. Naime, kao primjer navesti ćemo ocjenu Vlatka Pavletića koji o Haleru piše: "Haler je živio u Dubrovniku i pisao uglavnom odvojen. i prostorno i duhovno, od matice suvremene hrvatske književnosti" [...] "Pribrojimo li tome i Halerovu neslikovitost, bezličan izraz, obilježen rečeničnim konstrukcijama i nespretnom, netransporiranom terminologijom, lako ćemo shvatiti zašto njegov kritički opus nema književnu, pogotovo ne antologijsku vrijednost."⁶⁰ Albertom Halerom kod nas se prvi sustavno bavio filozof Zlatko Posavac koji je prvi autoritet kada je Haler u pitanju i to ne samo u području estetike. U uvodu prve monografije o Haleru, Posavac piše: "Upornim poricanjem 'originalnosti' Haleru je bilo uskraćeno svako priznanje. On, međutim, nije bio imitatorski trabant i eklektik poput mnogih mu neoriginalnih suvremenika. Nije bio plagijator."⁶¹ Osnovno Halerovo stajalište, kako ispravno primjećuje Posavec, jest to da kritičarska metoda mora biti filozofski utemeljena. U tome leže sve Halerove nevolje bilo (ne)razumijevanja bilo (ne)prihvatanja.

Liber, Zagreb, 1987. te Zlatko POSAVAC, *Novija hrvatska estetika. Studije i eseji*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1991., str. 317.

⁶⁰ Vlatko PAVLETIĆ, *Kritički medaljoni – panorama hrvatskih pisaca i djela*, Zagreb, 1996., str. 112 i 113.

⁶¹ Z. POSAVEC, *Albert Haler*, str. 5.

Nadalje, kao što je vidljivo iz naslova tekstova koje je objavljivao u tjedniku *Spremnost*, glavno težište Halerova rada bila je književna kritika. Međutim, njegova kritika bila je usko vezana uz filozofsku poziciju Benedetta Crocea, a čije je estetske nazore Haler visoko cijenio i njima se koristio pri ocjeni književnih tekstova kojima se bavio.⁶² Estetika je upravo ona filozofska disciplina koja će prevladavati u njegovim filozofskim tekstovima. Ne čudi stoga što Halerova knjiga objavljena 1943. godine upravo nosi naslov *Doživljaj ljepote*.⁶³ Tekstovi koje je Albert Haler objavio u tjedniku *Spremnost* obuhvaćaju osim književne kritike (*Slava hrvatske Atene, Dubrovačka književnost u XIX. i XX. stoljeću*, itd.) najvećim dijelom filozofsku problematiku. Toj problematici pripada i polemika koju je u nekoliko nastavaka vodio s Radoslavom Glavašem oko pitanja filozofskog utemeljenja kritike o književniku Jakši Čedomilu. O toj će polemici književni kritičar Branimir Donat napisati: “Premda ga je Albert Haler napao spočitavajući mu terminološku nedosljednost, odnosno dovodeći u pitanje teorijsku podlogu Glavaševih književnopovijesnih istraživanja djela i rada Jakše Čedomila (u povodu izlaska disertacije), čini mi se da je naš autor u svom pristupu književnoj tvorevini bio elastičniji i spretniji u doticaju s konkretnim književnim materijalom od doktriniranog kroćeanca Halera.”⁶⁴

Halerova profesionalna okupiranost pitanjima estetike vidljiva je i u njegovim tekstovima u tjedniku *Spremnost*, te možemo s pravom zaključiti kako na stranicama tog tjednika nalazimo reprezentativan prikaz njegova stvaralaštva i njegove intelektualne angažiranosti na tom području.

Vilim Keilbach

Vilim Keilbach⁶⁵ rodio se 10. rujna 1908. god. u Banatskom Despotovcu. Maturirao je 1926. god. u Velikom Bečkerekcu. Dvije godine boravio je u biskupskom sjemeništu u Đakovu. Kao

⁶² Usp. Josip HORVAT, *Dosljednost kulturnog poslanja (marginalije uz Halerovu 'Noviju dubrovačku književnost')*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 129, str. 9.

⁶³ Albert HALER, *Doživljaj ljepote*, Matica hrvatska, Zagreb, 1943.

⁶⁴ Branimir DONAT, *Radoslav Glavaš, Hrvatska književnost i duhovnost*, Dora Krupićeva, Zagreb, 1995., str. 428.

⁶⁵ U ovom poglavlju o životu i radu Vilima Keilbacha u velikoj smo se mjeri oslonili i pratimo izvještaje *In memoriam* koji su prigodom smrti Vilima Keilbacha napisali: Bonaventura DUDA, *Monsignoru dr. Wilhelmu Keilbachu in memoria*, u: *Bogoslovska smotra*, 53 (1983.), br. 1, str. 144–147, te Kurt KRENN, *Im memoriam Wilhelm Keilbach*, u: *Münchener Theologische Zeitschrift*, 34 (1983.), str. 49–53.

bogoslov odlazi na studij u Rim. Boravio je na papinskom kolegiju Germanicum, a studirao na Papinskom sveučilištu Gregorijana. Godine 1931. postigao je doktorat iz filozofije, a četiri godine kasnije i doktorat iz teologije. Za svećenika je zaređen 29. listopada 1933. god. u Rimu. Na Katolički bogoslovni fakultet dolazi 1936. god. Nakon habilitacije iz filozofije na Sveučilištu u Zagrebu 1937. god. imenovan je privatnim docentom na katedri iz filozofije, pedagogike i metodike religijske nastave. Keilbach je sve do početka 1942. god. bio dušobrižnik Hrvata u Njemačkoj. Po želji Münchenskoga kardinala Faulhabera⁶⁶ nadbiskup Stepinac odredio ga je da bude na čelu hrvatskih dušobrižnika u Njemačkoj. Kada je nadbiskup svoju odluku povukao, Keilbach je u Zagrebu postavljen za dušobrižnika Nijemaca u NDH.⁶⁷ Po svjedočenju Krune Krstića, Keilbach je za vrijeme NDH održao na Pučkom sveučilištu i tri predavanja za koja je interes bio iznimno velik. Prva dva predavanja odnosila su se na problem spiritizma i telepatije, dok je treće bilo posvećeno povijesti spiritizma i okultizma u Hrvatskoj.⁶⁸

God. 1943. izabran je za izvanrednog profesora na Bogoslovnom fakultetu, a nakon tri godine, dakle, 1946. izabran je za redovitog profesora. Dekan fakulteta bio je od jeseni 1950. do jeseni 1954. U vrijeme dok je bio dekan Bogoslovni fakultet isključen je iz Zagrebačkog sveučilišta (30. lipnja 1952.) te je njegovim nastojanjem mogao nastaviti svoj rad kao crkvena ustanova.⁶⁹ Od 12. veljače 1955. postao je redoviti profesor za znanost religija na sveučilištu u Beču. Sljedeće godine iznenada odlazi u München gdje postaje redoviti profesor sistematske skolastičke filozofije na sveučilištu u Münchenu. U akademskoj godini 1960./1961. bio je dekan teološkog fakulteta u Münchenu. Od 1966. redoviti je profesor za kršćansku filozofiju i teološku propeutiku. Emeritiran je 1976. god., te je živio u Münchenu,

⁶⁶ Münchenski kardinal Faulhaber održao je neustrašivi govor pod naslovom: *Sukob Crkve sa suvremenom diktaturom*, a objavljen je i na hrvatskom jeziku u: *Život*, 18 (1937.), br. 7, str. 305–310.

⁶⁷ Usp. Frano GLAVINA, *Nadbiskup Stepinac i nacionalsocijalizam u svjetlu izvješća Gestapoa*, u: *Croatia christiana periodica*, 21 (1997.), br. 40, str. 92.

⁶⁸ Usp. Kruno KRSTIĆ, *Sviet tajanstvenih pojava – Prilikom predavanja i publikacija prof. dra Vilima Keilbacha*, u: *Hrvatski narod*, 5 (1943.), br. 911, str. 5.

⁶⁹ Usp. Ivan MACAN, *Neoskolastika u Hrvatskoj od 1874. do 1945.*, u: *Otvorena pitanja povijesti hrvatske filozofije*, Zbornik radova znanstvenog skupa, Zagreb, 23. – 25. lipnja 1999., Pavo Barišić (ur.), Institut za filozofiju, Zagreb, 2000., str. 335.

s povremenim boravcima u okolici Salzburga. Preminuo je 25. listopada 1982. u Salzburgu u 75. godini života.

Stvaralaštvo Vilima Keilbacha u tjedniku *Spremnost* jest doista skromno, za razliku od njegova cjelokupnog stvaralaštva za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske,⁷⁰ ipak, članak *Egzistencijalno ili obstojnostno mišljenje* važan je zbog toga što je to posljednji Keilbachov filozofski rad objavljen u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj te također napušta neoskolastičku filozofiju i njezine teme, a koja umnogome prevladava u njegovu stvaralaštvu te progovara o jednoj drugačijoj filozofskoj tematici. U tom radu Keilbach ukratko predstavlja egzistencijalnu filozofiju. Polazi od tvrdnje kako mnogi očekuju da se ovdje u biti radi o jednom novom sistemu. Keilbach smatra kako egzistencijalna filozofija ne želi napraviti novi filozofski sistem jer ona u sistematskom mišljenju i ne vidi pravi put do istine. Dok tradicionalna filozofija smatra kako je bit čovjeka izreciva te definira čovjeka apstraktnim pojmovima, doživljajna filozofija uvodi novi pojam: egzistencija. Egzistencijalno misli samo onaj filozof koji probleme vidi u usmjerenosti prema čovjeku. Keilbach ističe kako egzistencijalno mišljenje ne mora značiti ujedno i novu filozofiju, nego može značiti posebnu metodu rada koja može naći mjesta u svakom filozofskom sustavu.⁷¹

Krunoslav Krstić

Krunoslav Krstić⁷² rodio se 13. studenoga 1905. god. u Arbanasima kod Zadra. Pučku je školu polazio u Otoku kod Sinja, a gimnaziju kod franjevacu u Sinju. Maturirao je 1926. god. na talijanskoj klasičnoj gimnaziji u Zadru. Studij filozofije, psihologije i talijanskog jezika pohađao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je i 1930. god. diplomirao, a četiri godine kasnije završio je i studij francuskog i latinskog jezika. Zaposlio se 1931. god. na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu gdje

⁷⁰ Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske Vilim Keilbach objavio je tri filozofske knjige: *Misli o Bogu i religiji*, Tisak Narodne tiskare, Zagreb, 1942.; *Problem Boga u filozofiji*. "Teodiceja" ili "Naravno bogoslovlje", Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare, Zagreb, 1944.; *Kratak uvod u filozofiju*, Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora, Zagreb, 1945. te mnoštvo filozofskih članaka.

⁷¹ Usp. Vilim KEILBACH, *Egzistencijalno ili obstojnostno mišljenje*, u: *Spremnost*, 4 (1945.), br. 161, str. 7.

⁷² Životopis slijedimo uglavnom prema: Mladen ŠVAB, *Grada za bio-bibliografiju Krunoslava Krstića – U povodu 90. godišnjice rođenja*, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 21 (1995.), br. 1 – 2 (41–42), str. 315–321.

je radio do 1934. god. Na klasičnoj gimnaziji u Sisku Krstić predaje 1936., a već u listopadu iste godine vraća se u Zagreb na Mušku realnu gimnaziju, gdje ostaje do 1938. god. Doktorirao je 1937. god. obranivši doktorsku disertaciju pod naslovom *Psihologija i njen predmet: perspektivna polimorfnost predmeta psihologije* pred komisijom: Albert Bazala i Ramiro Bujas na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Školske godine 1938./1939. kao stipendist francuske vlade u Parizu sluša predavanja na Sorbonni i College de France iz filozofije, psihologije i lingvistike. U rujnu 1939. god. vraća se u Zagreb, a 1940. god. prelazi na mjesto prosvjetnog referenta Banovine Hrvatske. Suradnik je *Hrvatske enciklopedije* za koju piše članke iz psihologije, filozofije i kulturne povijesti.

Proglašenje NDH Krstić je dočekao kao profesor na IV. gimnaziji gdje predaje do 17. rujna 1941. godine, a potom kao lektor prelazi na rad u Hrvatski državni ured za jezik⁷³ te se zajedno s Franjom Ciprom i Petrom Guberinom uključuje u izradu Hrvatskog pravopisa. Iako su zajedno završili novi hrvatski pravopis, on nikada nije tiskan.⁷⁴ Krstić 1942. odlazi na studijsko putovanje u Italiju. Vrativši se u siječnju 1943., premješten je iz državnog ureda za jezik na II. mušku realnu gimnaziju gdje ostaje do travnja 1945. Od 20. travnja do 8. svibnja 1945. god. Krstić je asistent na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Kada je nakon Drugoga svjetskog rata 6. lipnja 1945. započela s djelovanjem Anketna komisija, a koja je imala zadatak utvrditi zločine okupatora te onih koji su im pomagali, Kruno Krstić pojavio se na 376. mjestu na popisu osoba koje je Anketna komisija proglasila zločincima. Stoga, u svibnju Krstić bježi pred partizanima u Austriju te boravi u engleskom logoru za emigrante. Nakon pola godine vraća se u Zagreb. Iako se protiv

⁷³ Hrvatski državni ured za jezik osnovan je 28. travnja 1941. godine Zakonskom odredbom o osnivanju Hrvatskoga državnog ureda za jezik. Usp. *Narodne novine*, god. 105, br. 13 od 28. travnja 1941.

⁷⁴ Tiskanje pravopisa zabranjeno je po izričitoj naredbi Ante Pavelića. Usp. *Krstić, Kruno (Krunoslav)*, u: *Tko je tko u NDH*, str. 214. Marko Samardžija u svojoj monografiji o jezičnoj politici u NDH ne imenuje izričito tko je i gdje donio odluku o zabrani tiskanja pravopisa, ali je jasno da jedna tako bitna i ozbiljna stvar kakva je objavljivanje novoga pravopisa nije bila prepuštena na odluku nekome tko nije imao izravne veze s vrhom tadašnje vlasti. Usp. Marko SAMARDŽIJA, *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u NDH*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2008., str. 44.

njega vodila istraga, ipak oslobođen je svih optužbi te je 1947. god. protiv njega obustavljen postupak. Ipak, glas da je politički sumnjiv i nepoćudan, pratio ga je cijeloga života.⁷⁵

Od 1945. do 1948. god. nije zaposlen, nego privatno drži instrukcije i honorarno se bavi korekturom tehničkih školskih knjiga. God. 1950./1951. kao bibliotekar radi u arhivskoj knjižnici u Zadru, gdje ostaje do rujna 1951. god. U listopadu iste godine vraća se u Zagreb te je zaposlen kao asistent u Leksikografskom zavodu FNRJ gdje je i ostao sve do mirovine 1975. god. Suradivao je na svim važnijim projektima Leksikografskog zavoda. Pisao je članke iz psihologije, filozofije, lingvistike starijeg razdoblja i kulturne povijesti. U mirovini je 1987. god. objavio knjigu *Rječnik govora zadarskih Arbanasa*. Umro je 6. prosinca 1987. god. u Zagrebu.⁷⁶

Kruno Krstić objavio je dva filozofska teksta u tjedniku *Spremnost* te je uz to i kratko polemizirao s Franjom Šancom u povodu izdanja drugoga dijela njegove *Povijesti filozofije*. U svom prikazu Šancove knjige Krstić na više mjesta ukazuje na autorov eklekticizam, pa i površnost prilikom citiranja i parafraziranja literature kojom se koristio: “Uobće se čini, da je dr. Šanc svoju knjigu vrlo brzo napisao i izdao prije nego ju je dospio pregledati i dotjerati u kritičkom, sadržajnom i oblikovnom pogledu. Tako knjiga više djeluje kao koncept i skup bilježaka nego kao dozrelo i dovršeno djelo.”⁷⁷

Na tu kritiku Šanc se osvrnuo u sljedećem broju *Spremnosti*. Na temelju njegova odgovora na Krstićeve primjedbe, mišljenja smo da ga se ova kritika vrlo neugodno dojmila jer Šanc gotovo da i nije pokušao argumentirano opovrgnuti Krstićeve mnogobrojne prigovore. Na taj osvrt odgovorio je Krstić konstatirajući da se Šanc nije osvrnuo na glavne prigovore koje je on detaljno izložio.⁷⁸ Zanimljivo je napomenuti kako je Šancov osvrt na Krstićev tekst u tjedniku *Spremnost* jedina autorska suradnja toga povjesničara filozofije s tim tjednikom.

⁷⁵ Usp. Božidar PETRAČ, *Pogovor*, u: Kruno KRSTIĆ, *Studije, rasprave i članci*, Glas Koncila, Božidar Petrač (priređio), Zagreb, 2015., str. 338.

⁷⁶ Detaljniju biografiju vidjeti na <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6991> gdje se nalazi i bogat popis referentne literature o Kruni Krstiću.

⁷⁷ Kruno KRSTIĆ, *Prvi prikaz srednjovječne filozofije (drugi dio 'Povijesti filozofije' od Franje Šanca, D.I.)*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 121., str. 9.

⁷⁸ Usp. *Prvi prikaz srednjovječne filozofije (odgovor K. Krstića na primjedbe Franje Šanca)*, u: *Spremnost*, 3 (1944.), br. 126, str. 7.

Mirko Kus-Nikolajev

Mirko Kus-Nikolajev⁷⁹ rođen je u Zagrebu 11. svibnja 1896. god., u građanskoj obitelji. Maturirao je na Prvoj realnoj gimnaziji 1919. god., u Zagrebu te iste godine na Mudroslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upisao kolegije iz prirodnih znanosti i filozofije. Jedno vrijeme bio je na studiju u Grazu. God. 1924. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu obranio je doktorsku tezu iz graničnog područja psihologije i biologije pod nazivom *Psihološki problem evolucije i biologija vitalnih nizova*. Te godine bio je i na studiju u Berlinu, gdje je studirao ekonomiju, sociologiju i etnologiju. Po povratku iz Berlina, zaposlio se u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu gdje je radio od 1925. do 1927. god. Kao suplent srednje škole, odlukom ministra prosvjete od 6. travnja 1925. god., u Etnografskom muzeju u Zagrebu dodijeljeno mu je mjesto muzejskog asistenta, da bi nakon dvije godine dobio zvanje kustosa u istom muzeju.

Proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske i ukidanjem Radničke komore ostao je bez namještenja. Tijekom 1941. god., četiri puta uhitilo ga je ustaško redarstvo. Oslobođen je zauzimanjem slikarice Zdenke Sertić kod ustaškog pukovnika Tomislava Sertića te se zaposlio u knjižnici Glavnog ravnateljstva za promičbu vlade Nezavisne Države Hrvatske. Suraduje u dnevnom i periodičnom tisku (*Spremnost, Neue Ordnung, Preporod, Nedjeljne vijesti, Suradnja, Hrvatski krugoval, Hrvatska mladost, Novine, Hrvatski narod, Hrvatska misao*) temama iz etnologije, antropologije i sociologije. God. 1943. ponovno je zatvoren tri mjeseca i to zajedno sa svojom suprugom pod sumnjom da su namjeravali prebjeći partizanima. Budući da sumnja nije dokazana, pušten je i vraćen na posao.

Nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske Kus-Nikolajev je uhićen, a nova vlast optužila ga je za suradnju s okupatorom. Nakon pet mjeseci zatočenja sud je odbacio optužbu za političku suradnju i preinačio je u kulturnu suradnju s okupatorom koja je bila amnestirana donesenim *Ukazom o općoj amnestiji i pomilovanju*. Međutim, ponovno je uhićen 8. siječnja 1946., ali sada je optužba za kulturnu suradnju preimenovana u političku suradnju s okupatorom te je osuđen na dvije godine lišenja slobode s

⁷⁹ Životopis slijedimo prema tekstu: Dolores IVANUŠA, *Životopis etnologa, sociologa i publicista dr. Mirka Kus Nikolajeva (1896. – 1961.)*, u: *Časopis za suvremenu povijest*, 35 (2003.), br. 1, str. 237–247.

prisilnim radom i pet godina gubitka građanskih prava. Odveden je u logor Zavod za prisilni rad Stara Gradiška. Nakon pet i pol godina izdržavanja kazne, dana 11. travnja 1951. god., pušten je na uvjetnu slobodu koja je trajala do 1956. god., a zatim još pet godina gubitka građanskih prava. God. 1958. podnio je molbu za pomilovanje zbog gubitka građanskih prava, ali je ponovno odbijen. Umro je 18. ožujka 1961. god., u Zagrebu, u 65. godini života, usamljen, nepriznat i skoro nepoznat novim generacijama muzealaca, etnologa i sociologa. Jedini nekrolog koji je o njemu napisan, napisala je njegova supruga Zdenka.

S obzirom na njegovo filozofsko stvaralaštvo u tjedniku *Spremnost* treba istaknuti kako je objavljivao tekstove u povodu izlaska pojedinih filozofskih bilo prijevoda (Platon i Huizinga), bilo djela domaćih autora (Zimmermann) i izdanja (*Čovjek i tehnika*). Napisao je i jedan rad o Nietzscheu. Pokušavao je ponešto progovoriti o suvremenom svijetu, Europi i njezinoj budućnosti, ali izbjegavajući bilo kakvu kritiku ustaških vlasti. Ipak, ni to ga nije spasilo od povremenih progona i zatvaranja, a tako se nastavilo i nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske budući da ga se optuživalo za suradnju s ustaškim vlastima.

Julije Makanec

Julije Makanec rođen je u Sarajevu 1904. god. Radio je kao srednjoškolski profesor u više srednjih škola, a najduže u Bjelovaru, gdje je bio i ravnatelj gimnazije i gradonačelnik. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata brzo napreduje kroz hijerarhiju ustaškog pokreta: od stožernika Ustaške mladeži stožera Bilogora (1941. god.), preko pročelnika za duhovni odgoj Ustaške mladeži (1942. – 1943.), da bi u ožujku 1943. god., postao izvanredni profesor filozofije na Mudroslovnom (Filozofskom) fakultetu u Zagrebu gdje je ostao do listopada iste godine kada je prihvatio ponudu novog predsjednika vlade Nikole Mandića te postaje ministar prosvjete. Na tom će mjestu ostati do kraja rata. Autor je nekoliko knjiga: *Marksistička filozofija prirode*, Zagreb, 1938., *O podrijetlu i smislu države*, Zagreb, 1939., *Poglavnik o boljševizmu*, Zagreb 1942., *Ustaške vrline*, Zagreb 1942., *Veliko raskršće*, Zagreb 1942., *Razvoj državne misli od Platona do Hegela*, Zagreb, 1943., *Hrvatski vidici*, Zagreb, 1944. Padom Nezavisne Države Hrvatske osuđen je i strijeljan u lipnju 1945. god., u Zagrebu.

U radovima koje je Makanec objavljivao u tjedniku *Spremnost*, uostalom kao i kod Halera, nalazimo na književne teksto-

ve (*Fidilina gozba, Zrinski u Sigetu, Periklova smrt* itd.), ali i na one s filozofskom tematikom. Makanec je, za razliku od Halera, doktorirao filozofiju te se veći dio života bavio različitim filozofskim problemima. U tjedniku *Spremnost* Makanec je objavljivao gotovo isključivo tekstove iz političke filozofije. Iako je to područje bilo tek jedno od onih prema kojima je Makanec pokazivao naklonost, ipak vrijeme u kojem surađuje u tjedniku *Spremnost*, a to je kraj 1942. god., pa sve do svibnja 1945. god., isprepleteno je politikom i filozofijom. Naime, Makanec je od siječnja 1942. god., godine visoki dužnosnik organizacije Ustaške mladeži u kojoj je obnašao dužnost pročelnika za duhovni odgoj.⁸⁰ Nakon uspješno izvršene dužnosti, u ožujku 1943. god., imenovan je izvanrednim profesorom filozofije na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu. Katedru je zadržao tek sedam mjeseci, jer je već u listopadu 1943. godine prihvatio biti ministrom prosvjete gdje će ostati sve do svibnja 1945. godine. Paralelno s tim dužnostima, Makanec je u tjedniku *Spremnost* objavljivao i tekstove. Od objavljenih tekstova nalazimo nekoliko predavanja koja je održao na fakultetu (*Poviest i vječnost, Nietzscheova filozofija poviesti, Razmatranje o poviestnim zakonima*), a koja će pedeset godina kasnije biti objavljena u knjizi *Uvod u filozofiju poviesti*⁸¹ te prevladavaju analize trenutnoga stanja tadašnjega društva (*Odgovorni auktoritet i odgovorna sloboda. Put i primjer Portugala, Marksizam i boljševizam, Put hrvatskog naroda do slobode, Politika mržnje*).

Stjepan Zimmermann

Stjepan Zimmermann⁸² rodio se 24. prosinca 1884. god. u Virovitici. Pučku školu pohađao je u rodnom mjestu, a kla-

⁸⁰ Petar MACUT, *Julije Makanec kao duhovni odgojitelj Ustaške mladeži*, u: *Intelektualci i rat 1939. – 1947.*, Zbornik radova s međunarodnog skupa *Desničini susreti*, ur. Drago Roksandić, Ivana Cvijović Javorina, Filozofski fakultet, Centar za komparativno-historijske i interkulturalne studije: Plejada, Zagreb, 2012., str. 147–161.

⁸¹ Julije MAKANEC, *Uvod u filozofiju poviesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1993.

⁸² Osnovne biografske i biliografske podatke o stjepanu Zimmermannu sadržava knjiga: Ivan TADIĆ, *Filozofska misao Stjepana Zimmermanna. Izabrani vidovi s bibliografijom*, CuS, Split, 2010., str. 9–24 te 151–199. O njegovu životu podatke možemo pronaći i u sljedećim publikacijama: Ivan ČEHOK, *Filozofija Stjepana Zimmermanna*, Filozofska istraživanja, Zagreb, 1993.; *Život i djelo Stjepana Zimmermanna*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 5. listo-

sičnu gimnaziju u Varaždinu i Zagrebu. Za svećenika je zaređen 3. kolovoza 1907. Studij je nastavio u Rimu na Papinskom sveučilištu Gregorijana gdje je 1910. god. i doktorirao iz filozofije. Redoviti je profesor postao na Rimokatoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu 1919. gdje je predavao do 1946. god., kada je prisilno umirovljen. Bio je dekan Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu (1920./1921.), član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti postao je 1921. god., rektor Sveučilišta u Zagrebu (1923./1924.) te prorektor sljedeće akademske godine. Odbio je ponude da bude poslanik u Vatikanu, kao i ponudu da bude predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske, Zimmermann je prisilno 21. listopada 1946. god., umirovljen te od tada živi povučeno i intenzivno piše i radi u svojoj sobi, a o čemu nam govore neobjavljeni rukopisi njegovih djela koja još čekaju na obradu i izdavanje. Umro je 16. travnja 1963. god. te pokopan u Zagrebu.

Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, ali i ranije, Zimmermann je bio iznimno plodan filozofski pisac. Međutim, kada uzmemo u obzir njegove tekstove objavljene u tjedniku *Spremnost*, onda nailazimo samo na dva njegova rada i to jedan objavljen 1942. godine pod naslovom *Budućnost Hrvatske i Europe*. “*Kako će filozofija kulture prosudjivati našu sadašnjost?*”, a drugi 1945. godine naslovljen *Povijesni smisao sadašnjice*. Potrebno je istaknuti kako je 1942. godine Zimmermann počeo pisati filozofske eseje koje će iduće godine sakupiti i objaviti u knjizi *Kriza kulture* gdje će se naći i predavanje pod naslovom *Kako će filozofija kulture prosudjivati našu sadašnjost?* a koje je Zimmermann održao 1. srpnja 1942. godine u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Tjednik *Spremnost* donio je odlomke iz toga predavanja pod naslovom *Budućnost Hrvatske i Europe*. “*Kako će filozofija kulture prosudjivati našu sadašnjost?*”. Taj tekst objavljen u tjedniku *Spremnost* ne bi trebalo posebno isticati da uredništvo tjednika, a glavi urednik bio je Ivo Bogdan, nije ubacilo jednu rečenicu u Zimmermannovo predavanje i tako mu iskrivilo smisao. Naime, u Zimmermannovo izvorno predavanje ubačene su sljedeće riječi: “Tu, na tome položaju osvajanja svoje samostalnosti, bio je najodlučniji momenat, ima li hrvatski narod pripravljeno vodstvo, koje je kadro oživotvoriti novi sustav narodno-državnog života. I

na ovom eto, najsudbonosnijem pitanju hrvatskog naroda pojavljuje se lik Poglavnika Ante Pavelića.⁸³ Možda je i ta manipulacija tekstom i ubacivanje riječi kako bi tekst koji je kritika režima Ante Pavelića postao njegovim hvalospjevom, potaknulo Zimmermanna da ne objavljuje svoje radove u ovom tjedniku, osim jednog rada i to onog iz 1945. godine.⁸⁴

ZAKLJUČAK

Iz prikaza filozofske produkcije na stranicama tjednika *Spremnosti*, možemo zaključiti kako se na njegovim kulturnim stranicama nalazi reprezentativni broj filozofskih članaka, razmišljanja te prikaza knjiga. Filozofske teme koje su zastupljene u tekstovima objavljenima u tjedniku *Spremnost* pokazuju kako su hrvatski filozofi promišljali o povijesnom trenutku u kojem su se nalazili, povlačeći paralele iz prošlosti te pokušavajući dati smjernice za budućnost i to Europe u cjelini, pa i hrvatskog naroda. Također, naši su filozofi pratili europsku filozofsku literaturu, a što vidimo i iz prikaza aktualnih filozofskih knjiga koje su tada u Europi objavljivane, ali također pratila se i domaća filozofska literatura te su, nadahnjujući se na svim tim tekstovima, pisali i svoja vlastita promišljanja. Na koncu, u tekstovima su prikazani i životi tada aktualnih i vrlo utjecajnih filozofa. Sve nas ovo dovodi do zaključka kako su hrvatski filozofi za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske pratili europsku i domaću filozofsku literaturu te promišljali o vremenu u kojem su živjeli, a to su i zabilježili na stranicama tjednika *Spremnost*.

Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske izlazilo je i mnoštvo drugih dnevnika, tjednika ili mjesečnika u kojima su hrvatski filozofi objavljivali radove te će istraživanja ovoga tipa zasigurno pomoći da se ponajprije popišu svi objavljeni filozofski tekstovi u razdoblju Nezavisne Države Hrvatske, ali ne samo tog razdoblja, kako bi se onda moglo prijeći i na sustavno-kvalitativno vrednovanje objavljenih tekstova.

⁸³ Stjepan ZIMMERMANN, *Budućnost Hrvatske i Europe. "Kako će filosofija kulture prosuđivati našu sadašnjost?"*, u: *Spremnost*, 1 (1942.), br. 20, str. 2.

⁸⁴ O tome zašto Zimmermann nije niti je mogao biti autor ovih ubačenih riječi može se vidjeti više u radu: Petar MACUT, *Zimmermannova kritika režima Ante Pavelića – uzroci i posljedice*, u: *Intelektualci i rat 1939. – 1947.*, Zbornik radova s međunarodnog skupa Desničini susreti 2011., Filozofski fakultet u Zagrebu – Plejada, Zagreb, 2012., str. 167-181.

PHILOSOPHICAL TOPICS AND PHILOSOPHERS IN THE
WEEKLY NEWSPAPER SPREMNSTO/READINESS (1942.-1945.)

Summary

In this paper we investigate which philosophical topics and which philosophers were publishing their texts in the weekly Spremnost, which was published during the Independent State of Croatia, i.e. from 1942 to 1945. Since in this period of history, as well as much before and after it, in Croatia there was no journal dedicated only to philosophy, Croatian philosophers used to publish their works in various newspapers, weeklies and monthlies, which considerably aggravates the work of Croatian philosophy researchers. This work is divided into four parts. In the first part we present some historical records on the emergence of the weekly Spremnost. The second part presents a detailed bibliography of philosophical articles published in that weekly. The third part brings a brief analysis of the published philosophical texts, and finally, in the fourth part, we present the biographies of the most significant philosophical authors in this weekly. We conclude that, in the period of the Independent State of Croatia, Croatian philosophers followed European and local philosophical literature and reflected on the time in which they lived, which they recorded on the pages of the weekly Spremnost.

Key words: Spremnost, Croatian philosophers, philosophy, Independent State of Croatia